

Процедура реєстрації релігійних організацій

*Фащук Т.В., студентка гр. Ю-05 юридичного факультету СумДУ
Науковий керівник – Куліш А.М., д.ю.н., декан юридичного факультету СумДУ*

Свобода, зокрема свобода совісті, безперечно є одним з найвагоміших прав людини, яке, мабуть, можна прирівняти до права на життя. Досить знаменно, що ухвалення в квітні 1991 р. Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», а фактично проголошення не лише декларативної, але й справжньої, забезпеченої у своїх проявах свободи совісті, стало однією з віх, що розмежовували радянську тоталітарну минувшину, де будь-який прояв свободи, а тим більше свободи совісті, свободи переконань, свободи внутрішньої вважався державно небезпечним, та нову українську державність, що прагнула розбудуватися як правова та європейська, а отже із реальним забезпеченням проголошених цивілізованим людством прав і свобод. Незважаючи на те, що українське законодавство у сфері релігійної свободи та прав, що з неї виникають, вважається одним із найбільш ліберальних у Європі, велика кількість питань залишається без вирішення, зокрема, щодо безперешкодної можливості для релігійних організацій набувати статусу юридичної особи.

Найважливішою засадою радянського права щодо релігійної свободи було позбавлення релігійних груп статусу юридичної особи та можливостей його отримання. Проте, з 1991 р. питання юридичного статусу релігійних організацій в Україні врегульоване в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». У ст. 13 цього Закону стверджується, зокрема: «Релігійна організація визнається юридичною особою з моменту реєстрації її статуту (положення)» [6]. В Україні отримання статусу юридичної особи необхідно практично для будь-якої «культової діяльності»: винайму для релігійної діяльності приміщення, для здійснення публічних богослужінь чи запрошення представників іноземних священнослужителів, друку та поширення літератури і навіть для заміни військового обов'язку на проходження альтернативної служби особа повинна належати до зареєстрованої організації, що має статус юридичної особи, ще й, крім того, має бути включена в перелік організацій, вчення яких не допускає застосування зброї [1, с. 27]. Ст. 8 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» законодавець передбачає право релігійних громад існувати легально без реєстрації, однак, на практиці незареєстровані релігійні організації зустрічаються з багатьма обмеженнями, що є порушенням релігійної свободи. Ми вважаємо, що право організувати богослужіння, навчатися та вчити релігії та переконань, поширювати власні переконання та багато інших впливають безпосередньо з права на релігійну свободу та не можуть залежати від правового статусу організації.

Для набуття статусу юридичної особи релігійною громадою, яка є найпоширенішим видом релігійної організації, Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації» вимагає подання громадянами в кількості не менше 10 чоловік, які утворили її і досягли 18-річного віку, заяви та статуту до органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію. Згідно з ст. 13 Закону релігійна організація визнається юридичною особою з моменту реєстрації її статуту (положення) та як юридична особа користується правами і несе обов'язки відповідно до чинного законодавства і свого статуту (положення) [6].

Органами, уповноваженими здійснювати реєстрацію статутів релігійних громад є: 1) обласні державні адміністрації; 2) Київська та Севастопольська міські державні адміністрації; 3) Уряд Автономної Республіки Крим.

Одночасно законодавством передбачена дещо інша процедура для реєстрації статутів (положень) таких релігійних організацій: релігійних центрів, управлінь, монастирів, релігійних братств, місій та духовних навчальних закладів, які подають на реєстрацію статут (положення) до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії.

Орган, який здійснює реєстрацію, протягом місячного строку, встановленого законом для розгляду заяви, статуту (положення) релігійної організації: а) приймає відповідне рішення; б) не пізніше як у десятиденний термін письмово повідомляє про нього заявникам [6]. Однак, на практиці період розгляду документів може затягнутись на 6 і більше місяців. Так, наприклад, представники Прогресивної юдейської громади Харкова повідомили, що заяву про її реєстрацію місцева влада розглядала протягом року, перш ніж прийняти позитивне рішення.

За законом релігійні організації повинні реєструвати статут, проте на практиці від них вимагається значно більше документів. Тобто фактично здійснюється реєстрація не статуту, а самої організації. Важливо зазначити, що встановлення законодавцем вичерпного переліку форм релігійних організацій: релігійна громада, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади та об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій, на думку Т. Антошевського, є виразним порушенням. Як права окремих осіб самим визначати форму власного релігійного об'єднання, так і права на автономію самої релігійної групи, елементом якої є визначення своєї структури та незалежність в управлінні. Таке втручання у внутрішні справи релігійної групи суперечить конституційному принципу відокремлення держави від релігійних організацій [1, с. 28].

Ще однією проблемою, пов'язаною з реєстрацією, є відсутність у законодавстві чітких підстав для відмови у реєстрації релігійної організації, що замінюється загальним виразом «якщо статут суперечить законодавству». Так, В. Карпунчев пропонує ввести релігієзнавчу експертизу, яка, у свою чергу, здатна замінити собою дозвіл обласних державних адміністрацій на створення релігійних організацій. Тобто при бажанні створити релігійну організацію потрібно надати статутні документи з повним викладенням віровчення на експертизу [4, с. 32]. Однак, оскільки положення про експертизу релігійної організації в Україні відсутнє, попередній контроль ґрунтується практично на вільному розсуді державного чиновника. Деякі експерти також вважають, що відмова у реєстрації порушує презумпцію невинності, оскільки при відмові у реєстрації особи, які складають релігійну групу, відповідають за власні наміри, а не дії. У цьому контексті, однією з пропозицій експертів є перенесення акценту регулювання з процесу реєстрації статуту релігійних організацій на моніторинг їх діяльності, зважаючи на те, що ніхто не декларуватиме протизаконних дій в установчих документах [2].

Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» передбачено окрему процедуру державної реєстрації всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, які повинні звертатися з відповідними документами до державного реєстратора. Зокрема, ці положення торкаються і релігійних організацій, незважаючи на те, що для них передбачена спеціальна процедура реєстрації статутів (положень) [5]. Так, з набуттям чинності Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» на практиці виникла низка проблем щодо набуття статусу юридичної особи релігійними організаціями, серед яких наступні:

- запровадження «подвійної» процедури реєстрації для неприбуткових організацій, що значно ускладнює для них процедуру отримання статусу юридичної особи;
- збільшення терміну реєстрації неприбуткових організацій, оскільки засновникам необхідно буде звертатись до двох інстанцій та готувати два пакети документів для проходження процедури державної реєстрації;
- оплатність процедури реєстрації неприбуткових організацій у державного реєстратора;
- ускладнення процедури внесення змін до статутів (положень) неприбуткових організацій у зв'язку з необхідністю «подвійної» державної реєстрації таких змін [3].

Отже, аналіз вищезазначених положень дає підстави стверджувати, що процедура реєстрації релігійних організацій є занадто обтяжливою і потребує законодавчого вирішення. Ми вважаємо, що будь-які перешкоди в можливості отримати такий статус у більшості випадків спричиняє порушення релігійної свободи окремої особи. На наше переконання, вирішення цих проблем може бути більш швидким і ефективним через залучення представників релігійних організацій і експертів до розробки урядових законопроектів і нормативних актів із питань свободи совісті та релігійних організацій, чого до теперішнього часу майже не відбувалось. Така співпраця дозволить вирішувати проблеми, які на практиці виникають у релігійних організацій, та уникнути створення правових колізій і прийняття законодавчих змін, які не покращують існуючу ситуацію, що має стати запорукою духовного і морального піднесення українського суспільства.

Література:

1. Антошевський Т., Коваленко Л. Моніторинг релігійної свободи в Україні : 2005 – 2006. – Львів : Релігійно-інформаційна служба України, Центр правових та політичних досліджень «СІМ», 2008. – 168 с.

2. Васін М. Аналіз законодавчих ініціатив у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій протягом 2005 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/9025/. – Заголовок з екрану.
3. Васін М. Держава ускладнює реєстрацію релігійних організацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/comments/8587/. – Заголовок з екрану.
4. Карпунчев В. П. Прогалини в адміністративно-правовому регулюванні статусу релігійних об'єднань в Україні / В. П. Карпунчев // Наук. вісник Київськ. нац. ун-ту внутр. справ. – 2010. – № 4. – С. 26 – 35.
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. - № 31 – 32. – Ст. 263.
6. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 25. – Ст. 283.

Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студ. юридичного фак-ту, м. Суми, 25 травня 2013 р. / Ред.кол.: А.М. Куліш, М.М. Бурбика, М.І. Логвиненко, В.М. Семенов, А.В. Баранова. — Суми: СумДУ, 2013. — С. 207-209.